

O'QITUVCHI KASBIY FAOLIYATIDA MULOQOT MADANIYATI VA PSIXOLOGIYASI

Ma'mura Ulmasovna Dexkonova

Nizomiy nomidagi TDPU "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi" kafedrasida v.b. professori

Aliyeva Gulnoza Xasanjon qizi

Nizomiy nomidagi TDPU IV-bosqich talabasi

Ametova Surayyo Adamboy qizi

Nizomiy nomidagi TDPU IV-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik muomala va pedagogik muloqotning mohiyati, uning o'qituvchi faoliyatidagi o'rni hamda sinf jamoasi bilan muloqotni tashkil etish masalalari keng yoritib berilgan. Maqola davomida muloqot madaniyatiga erishish yo'llari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, pedagogik muloqot, mulokot madaniyati, muloqotni tashkil etish.

COMMUNICATION CULTURE AND PSYCHOLOGY IN TEACHER'S PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract. In this article, the essence of pedagogical treatment and pedagogical communication, its place in the teacher's activity, and the issues of oriental education and its influence on communication are widely covered. In the course of the article, the influence of national culture on communication, as well as ways to achieve communication culture, are revealed based on analysis.

Key words: influence of culture on communication, pedagogical treatment, oriental education, national culture.

KULTURA I PSIXOLOGIYA OBSHENIYA V PROFESSIONALNOY DEYATEL'NOSTI UCHITEL'YA

Annotatsiya. V dannoy state shiroko osvesheni sushnost pedagogicheskogo lecheniya i pedagogicheskogo obsheniya, yego mesto v deyatel'nosti uchitelya, a takje voprosi vostochnogo obrazovaniya i yego vliyaniye na obsheniye. V xode stati na osnove analiza raskrivayetsya vliyaniye natsionalnoy kulturi na obsheniye, a takje puti dostijeniya kulturi obsheniya.

Muloqot - axborot jarayonidir. Har bir kishining qanday dunyoqarashga egaligi, bilimliligi uning muloqotidan ma'lum bo'ladi.

Muloqot - insonlar o'rtasidagi o'zaro aloqa vositalaridir. Muloqotda asosiy vosita bu til hisoblanadi, shuning uchun ham til- aloqa quroli deyiladi. Pedagogning tili shirin, muomala madaniyati yuqori bo'lsa, u qisqa vaqt ichida tahsil oluvchilar, hamkasblari va jamoa orasida obro'-e'tibor qozonadi. So'zga chechanlik, hech qachon kishiga obro' keltirmaydi. Ulug' mutafakkirlarimiz tilga, so'zga hurmat bilan yondashish lozimligini o'zlarning asarlarida uqtirib o'tganlar. Ulug' bobomiz Alisher Navoiy muomala madaniyati, xushmuomalalik, shirinso'zlik haqida o'z fikrlarini bayon etgan. «Til shirinligi ko'ngilga yoqimlidir, muloyimligi esa - foydali. Shirin so'z sof ko'ngillar uchun asal kabi totlidir», - deydi Alisher Navoiy¹. Darhaqiqat bugungi kunimiz uchun ham u o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

¹ A. Xoliqov Pedagogil mahorat. -T.: 2011. 424 b.

Ta'lim-tarbiya jarayonlarida nutqning ta'sir kuchi nihoyatda kattadir. O'qituvchining nutqi o'quvchilarning o'zlarini tuta bilishlariga, xulk-atvori va fikr yuritishlariga ham ta'sir etuvchi kuchli vositadir. Ta'lim-tarbiyaviy jarayonni tashkil etish va boshqarishda o'qituvchining bilimi, pedagogik mahorati va psixologik xususiyatlari ochiq namoyon bo'ladi. Avvalo, pedagogik muloqot o'qituvchi va o'quvchilar orasida o'zaro hamkorlik va bir-birlariga nisbatan ishonch tuyg'ulari bo'lishi lozim. Muloqot jarayonida avtoritar, demokratik va liberal boshqaruv uslublarini vaziyatga qarab to'g'ri tanlay olishi, qo'llashi lozim. Shuningdek, sinf jamoasi bilan muloqotni to'g'ri tashkil etishi lozim, jarayonda nafaqat pedagogning o'zi tinglash texnikasiga amal qilishi, balki o'quvchilarni ham o'zgarlar fikrlarini tinglashga o'rgatib borishi talab etiladi.

Mulokot madaniyati - mulokot jarayonini axlokiy meyor, ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etish asosida sux, batdoshni tushuna olish extiyoji va kobilyatiga egalik.²

O'qituvchi kasbiy faoliyatida muloqot madaniyatini qayda daraja borishini sinf jamoasini shakllantirish va uni boshqarish misolida ko'rib o'taylik:

Mazkur jarayonda muloqotni tashkil etish to'rt bosqichda amalga oshirilib, uning birinchida talab faqat o'qituvchilar tomonidan qo'yiladi. Bu sinf jamoasi shakllanishining boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi. Bunda o'quvchilar jamoasi hali tarbiyalanuvchi jamoa bo'lmay, balki «birlikni tashkil etuvchi» guruh hisoblanadi. O'qituvchi tashkilotchi sifatida jamoa a'zolarining uzluksiz ijodiy faoliyatlarini tashkil qilishi va ularni yagona maqsad atrofida birlashtirishga erishishi lozim, shundagina jamoa qaror topadi. O'qituvchi muloqoti asosida o'quvchilarning jamoa faoliyatida ishtirok etishi faollashadi, faoliyat natijasini birgalikda muhokama qilish, qilinadigan ishlarni rejalashtirish jamoa a'zolarida mas'uliyat, javobgarlik, faoliyat birligi jamoa faoliyatiga nisbatan qiziqishni paydo bo'lishiga olib keladi. O'quvchilarning jamoa faoliyatini tashkil etish borasidagi tajribalarga ega emasliklari bois o'qituvchining asosiy maqsadi muloqot asosida jamoa a'zolarini oddiy tarzda uyushtirishdan iborat.

Sinf jamoasi bilan muloqotni tashkil etishning ikkinchi bosqichida jamoa faollarining o'qituvchi muloqotidan kelib chiquvchi talablarni qo'llab-quvvatlashi hamda o'z navbatida bu talablarni jamoa a'zolari zimmasiga qo'yishi bilan tavsiflanadi. O'qituvchi jamoada paydo bo'ladigan muammolarni yolg'iz o'zi hal qilmaydi. Jamoa faollari bilan qizg'in muloqot natijasida tarbiyaviy ishlarni olib boradi. Ikkinchi bosqichda o'qituvchi muloqotni jamoaning muhim ishlarini o'quvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirilishiga, tadbirlarni o'tkazishga, faoliyat natijalarini muhokama qilishga, jamoa faoliyatining ijodiy xususiyat kasb etishini ko'rsatuvchi omillariga tayanib tashkil qiladi.

Sinf jamoasi bilan muloqotni tashkil etishning uchinchi bosqichida o'qituvchi muloqot asosida u yoki bu tadbir rejasini, jamoaning birgalikdagi faoliyatini va uning a'zolari hatti-harakatini jamoa bo'lib muhokama qiladi, turli mavzularda suhbatlar va ma'ruzalar uyushtiriladi.

Sinf jamoasi bilan muloqotni tashkil etishning to'rtinchi bosqichida Bu bosqichda o'qituvchi muloqoti barcha sinf a'zolarining jamoa oldida turgan vazifalari asosida o'z-o'zlariga qat'iy talablar qo'ya olishlari bilan tavsiflanadi. Shuni aytish joizki, har bir bosqichda ham jamoa a'zolari o'zlariga nisbatan muayyan talablar qo'yishlari lozim. To'rtinchi bosqich jamoa a'zolarining o'ziga nisbatan yuksak axloqiy talablar qo'ya olishlari bilan ahamiyatlidir.

² Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Д., Сайфуров Д.М., Тураев А.Б. - Тошкент, 2015. - 120 бет.

Jamoaning hayoti va faoliyati mazmuni jamoa a'zolarining har biri uchun shaxsiy ehtiyojga aylanadi. Jamoadagi tarbiya jarayoni o'z-o'zini tarbiyalash asosida olib borilishi lozim. Mazkur jarayonlarda quyidalarni:

- o'quvchi shaxsini hurmat qilish tuyg'usi bilan uyg'unlashgan bo'lishi hamda ularning yosh xususiyatlari inobatga olingan bo'lishi kerak.
- talablar muayyan maktab yoki sinfdagi mavjud sharoitni hisobga olgan holda qo'yilishi lozim.
- jamoaning ta'lim-tarbiyaviy faoliyatiga nisbatan qo'yilayotgan talablari jamiyat talablari bilan uyg'unlashgan holda olib borilishi shart.
- o'quvchilarning tashqi qiyofasi, kiyinishi, yurish-turishi hamda muomalasiga nisbatan qo'yilayotgan talablar, ularda ma'naviy madaniyatni shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash joizki, o'qituvchi kasbiy faoliyatida ta'lim-tarbiya maqsadlarini amalga oshirishda muloqot madaniyati muhim o'rin tutadi. Pedagog bo'lajak muloqotlarni tashkil etishni oldindan modellashtirishi, munosabatlarni boshqarish uslublarini vaziyatga ko'ra to'g'ri tanlashi, meyorda qo'llashi hamda o'quvchilarni hurmat qilishi, insonparvarlik, demokratik ruhida hamkorlikda ishlashi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xoliqov A. Pedagogil mahorat. -T.: 2011. 424 b.
2. Muslimov N.A., Usmonboyeva M D., Sayfurov D.M., Turayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari - Toshkent, 2015. - 120 bet.
3. Ma'mura Ulmasovna Dexkanova, Saodat Samadjon qizi Saidova, Laylo Baxriddinova. *O'qituvchi nutqi – pedagogik mahorat ko'zgusi. Results of National Scientific Research International Journal*, 2(1), 41–48. Retrieved from <https://academicsresearch.com/index.php/rnsr/article/view/>
4. Dexkanova Ma'mura Ulmasovna, Abdurahmonova Iroda, Sharifova Zuhra Komil qiz Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'limda "Tarbiya" fanini o'qitishda tarbiyaviy treninglardan foydalanish. YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI, 1(1), 13–17.2023 <https://doi.org/10.5281/>
5. MU Dexkanova, DA Zaripova. Malaka oshirish jarayoniga "tarmoqli bumerang" texnologiyasini joriy etish. "Yangi o'zbekistonda pedagogika fanini innovatsion rivojlantirish istiqbollari: nazariya va amaliyot" mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. *Toshkent-2021 yil 6 oktabr*. Academic research in educational sciences, 2021
6. DM Ulmasovna, FF Jamshidovna Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. - PEDAGOG, 2022
7. Dexkonova Ma'mura Ulmasovna. Boshlang'ich ta'limda tarbiya fani. Darslik.- T: 2023